

УДК 167/168:141

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.47.14>

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НОВІТНЬОЇ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ З ПЛЮРАЛІСТИЧНОГО ПОГЛЯДУ

Ігор Омельчук

незалежний дослідник

м. Хмельницький, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8817-1573>

У статті досліджено роль та значення плюралістичного підходу в системі філософського та наукового знання. Зокрема експліковано потенціал та евристичні можливості плюралізму в новітній філософії науки. Встановлено, що формування сучасного наукового світогляду відбувається паралельно з процесом актуалізації плюралістичного підходу, який, розширюючи та поглиблюючи уявлення про вихідні принципи і передумови пізнавальної діяльності, збагачує її зміст категоріями множинності, різноманіття, відмінності, варіативності тощо. Окреслено зв'язок плюралізму з ключовими темами та програмами новітньої філософії науки. Насамперед плюралізм корелюється з проблемами редукціонізму та антиредукціонізму, фундаменталізму та антифундаменталізму, сучасними натуралістичними і прагматичними тенденціями у західній філософії науки тощо. Розглянуто доктрину наукового плюралізму Н. Картрайт, яка є альтернативою методологічному редукціонізму та фундаменталізму в сучасній науці. Концепція «метафізичного номологічного плюралізму», запропонована Н. Картрайт, засвідчує поширене переконання в принциповій інструменталізації та прагматизації наукового знання. Досліджено методологічну програму «перспективного плюралізму» Р. Гіра, яка розгортається у царині проекту натуралізації філософії науки. Р. Гір досліджує межі, в яких перспективне розуміння наукового знання може функціонувати у формах наукового плюралізму. Проаналізовано стратегію «дисциплінарного плюралізму» С. Келлєрта, яка безпосередньо означає використання методів з різних галузей для розуміння предмета дослідження. У цілому, С. Келлєрт, як і Р. Гір, захищає прагматичну форму нормативного натуралізму, себто зусилля замінити метафізичні догми методологічними максимами.

Ключові слова: плюралізм, антифундаменталізм, антиредукціонізм, натуралізм, «дисциплінарний плюралізм», «перспективний плюралізм».

Постановка проблеми. Формування сучасного наукового світогляду відбувається паралельно з процесом актуалізації плюралістичного підходу, який, розширюючи та поглиблюючи уявлення про вихідні принципи і передумови пізнавальної діяльності, збагачує її зміст категоріями множинності, різноманіття, відмінності, варіативності тощо. Методологічний потенціал плюралістичного підходу реалізується на ґрунті численних теоретичних концепцій представників найрізноманітніших напрямів філософської думки. Чільне місце плюралізм посідає в системах філософського знання критичного раціоналізму, постпозитивізму, постмодернізму, синергетики.

Зокрема, осмислюючи особливості імплікації плюралістичних настанов постпозитивізмом, український філософ Б.В. Починок зазначає, що постпозитивістський плюралізм має принципово методологічний характер і утверджується в суперництві з моністичними директивами неопозитивістської моделі науки. Б.В. Починок наголошує, що в «постпозитивізм плюралізм набуває парадигмального значення, з одного боку, він спростовує абсолютизм засадничих постулатів класичної методології, а з іншого – сприяє формуванню постнекласичної наукової раціональності» [1, с. 30].

Важко переоцінити значення плюралістичного підходу для філософсько-методологічної традиції постмодернізму. Плюралізм є одним з головних чинників постмодерністської переоцінки модерних спроб абсолютизації розуму, засиллю логоцентризму та сциєнтизму, методологічного універсалізму та соціально-технологічного оптимізму. З іншого боку, відхиляючи звинувачення у безпринципності та радикальній релятивізації, плюралізм виражає строкату природу постмодернізму, відтворену у розмаїтті його програмних проєктів: текстологічному, номадологічному, шизоаналітичному, наративному, генеалогічному, симуляційному, комунікативному тощо.

Плюралістичну картину світу змальовує один з провідних наукових напрямів сьогодення – синергетика. Згідно з синергетичним світобаченням, наш світ складний та темпоральний. Звідси принциповий плюралізм наукового знання, різноманіттю запитів вчених чи наукових традицій, дорівнюватиме різноманіттю відповідей на них. Отже плюралізм в синергетиці, як постнекласичній трансдисциплінарній комунікативній діяльності, є необхідною умовою конструктивного діалогу з природою або діалогу між людьми.

А втім, у вітчизняних теоретико-методологічних дослідженнях, простежується тенденція, яку дослідниця філософських проблем природознавства І.С. Добронравова окреслює так, що більшість спеціальних підручників з курсу філософії науки «завершуються оглядом історичистської концепції, натомість нові напрями, які розвиваються в наступний період і є актуальними сьогодні, залишаються поза увагою» [2, с. 5]. Передусім новими темами та напрямками у філософії науки є сучасні форми наукового реалізму, емпіричний поворот у філософії науки, проблеми редукціонізму та антиредукціонізму, сучасні натуралістичні проєкти у західній філософії тощо. Очевидно, роль і місце плюралістичного підходу у цих проєктах філософії науки потребує належного вивчення.

Тож **мета** нашої розвідки полягатиме у визначенні евристичних можливостей плюралізму в системі ідей новітньої філософії науки. Зокрема ми розглянемо проєкти «перспективного плюралізму» Рональда Гіра та «дисциплінарного плюралізму» Стівена Келлєрта, які допоможуть нам встановити значення плюралістичного підходу для розвитку теоретико-методологічної думки сучасної науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нині існує вже ціла низка публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, зокрема Б.В. Починка, І.С. Добронравова, В.В. Шкоди, В.П. Загороднюка, В.Л. Чуйка, П.І. Бублика, Н. Кертж, Н. Картрайт, Д. Сарторі, Г. Лонгіно, К. Вотерса, Д. Дюпре та інших, у яких дослідження плюралізму зумовлене конкретними методологічними завданнями. Проте, варто наголосити, що в українській науковій літературі досі простежується дефіцит комплексних та системних досліджень евристичного потенціалу плюралізму в філософсько-методологічному та науковому пізнанні. Водночас західні публікації на цю тему, здебільшого, застаються не артикульованими для вітчизняного читача.

Виклад основного матеріалу. Методологічний плюралізм постпозитивістської філософії науки сприяв подальшому становленню та концептуальному самовизначенню плюралістичного підходу в науковому дискурсі. Так, в сучасній філософії науки позицію наукового плюралізму займає професорка філософії Каліфорнійського університету в місті Сан-Дієго Ненсі Картрайт. Категорично не приймаючи програми фундаменталізму та редукціонізму, Н. Картрайт, водночас, розвиває концепцію метафізичного номологічного плюралізму.

Своє ставлення до наукового плюралізму Н. Картрайт розкриває у царині сучасної проблеми «деуніфікації науки». Н. Картрайт запитує, чи можемо ми припустити, що за різноманіттям проявів природи довколишнього світу, який володіє величезною кількістю різних властивостей і закономірностей, одні з яких вивчаються окремими науками, інші

знаходяться на стику наук, а треті взагалі ніким не вивчаються, приховується щось єдине? Звідси вона зауважує: «Я виказую плюралістичний погляд на всі науки, які в цілому пропоную розглядати як низку приблизно рівних за значенням окремих дисциплін, кожна з яких має власне обґрунтування і займається вивченням різних класів взаємодій, що належать до досліджуваної нею області» [3, р. 167]. Такий підхід цілком засвідчує поширене переконання в принциповій гіпотетичності та прагматизації наукового знання й відповідає думці, що наука передусім створена людським розумом конструкція, а не істинне дзеркало природи. Інакше кажучи, різноманіттю і динамізму змін у світі, відповідає плюралізм форм і методів їх пізнання.

Певна річ, відзначає Н. Картрайт, цей підхід не є єдино можливим або обов'язковим. «Тому слід особливо наголосити, – продовжує вона, – що плюралізм не означає антиреалізму. Твердження, що закони фізики справедливі лише за інших рівних умов, заперечує не їхню істинність, а лише претензії на «абсолютну владу». Плюралізм виступає не так проти реалізму фізики, як проти своєрідного «імперіалізму», котрий часом проявляється фізикою щодо інших наук» [3, р. 167].

Загалом розвиваючи концепцію «метафізичного номологічного плюралізму», Н. Картрайт прагне продемонструвати якісно інший, протилежний метафізичному монізму, погляд на природу як на «клаптикову ковдру законів», або «переплетення законів» (анг. the patchwork of laws) [4, р. 322]. Понад те, критикуючи позицію фізичного фундаменталізму, Н. Картрайт зазначає, що, на її думку, природа дещо ближча за духом саме плюралізму.

«Метафізичний номологічний плюралізм, – пише Н. Картрайт, – це доктрина, в якій стверджується, що в різних областях природи діють різні системи законів, які не обов'язково пов'язані між собою в деякий систематичний та уніфікований спосіб» [4, р. 322]. Найперше, це значить, що номологічний плюралізм протистоїть будь-якому виду фундаменталізму. А це, зі свого боку, уможливорює гетерогенний погляд на науку.

Актуальною у сучасній філософії науки є методологічна програма «перспективного плюралізму», впроваджена американським філософом науки, колишнім директором Центру філософії науки в університеті Мінесоти, Рональдом Гіром.

Концепція «перспективного плюралізму» (англ. perspectival pluralism) Р. Гіра розгортається у площині проекту натуралізації філософії науки, і найбільше відповідає ідеям натуралізації науки Ларрі Лаудана. Відповідно до цієї концепції, Р. Гір досліджує межі в яких перспективне розуміння наукового знання може функціонувати у формах наукового плюралізму. Така позиція, вважає Р. Гір, спроможна уникати двох неприпустимих для науки крайнощів. «Однією крайністю є (моністичний) метафізичний реалізм, згідно з яким існує тільки одна істина і загальна теорія всього. Іншою крайністю є конструктивістський релятивізм, щодо якого будь-яка реальність поза звичайним досвідом є лише соціальною домовленістю» [5, р. 26].

Демонструючи приклад перспективного знання, набутого через кольоросприйняття, а саме відмінність між звичайними людьми трихроматами (які можуть розрізнити багато відтінків у фіолетовому, синьому, зеленому і червоному областях спектру, а це приблизно 50% населення) та паличковими монохроматами (різновид дальтонізму, за якого люди не можуть сприймати світ хроматично), Р. Гір вважає, що ми можемо назвати таку ситуацію прикладом перспективного плюралізму. Позаяк «зорова перспектива більшості людей є хроматичною, в той час як для декого вона є тільки чорною та білою» [5, р. 27–28].

Безперечно, простого різноманіття відмінних підходів недостатньо, аби вважати таку множину плюралістичною. Відтак виникає слушне питання: що саме у твердженні Р. Гіра визначає підхід «перспективного плюралізму»? «Перше, на що слід звернути

увагу, – пише Р. Гір, – це відсутність можливості назвати одну з цих перспектив, наприклад, кольорову, об'єктивно правильною, або якимось чином істинною, тоді як чорно-білу перспективу класифікувати як неправильну й неістинну» [5, р. 28]. Виходить, що трихроматичне кольоросприйняття в жодному разі не є єдино вірним. Це лише можливість, вважає Р. Гір, яка сформувалася в процесі еволюції *Homo sapiens*. Те ж саме можна сказати і про чорно-білу перспективу.

«З іншого боку, – пише далі Р. Гір, – цілком зрозуміло, що кольорова перспектива *багатша* за чорно-білу. Є червоні та зелені поверхні, які монохромат не може розпізнати. Ми можемо сказати, що трихроматична система надає доступ до більшої кількості інформації про навколишній світ» [5, р. 28]. Відтак ми змушені погодитись, що кольорова та чорно-біла перспективи є різними. Однак такий висновок може нас привести до небажаного релятивізму, найбільш розповсюдженого зауваження щодо плюралізму. Тому, припускає Р. Гір, аби продемонструвати хибність цього твердження, що плюралізм обов'язково обертається на релятивізм, ми також повинні визнати, що обидві перспективи є сумісними між собою.

Стратегію захисту плюралізму Р. Гір вибудовує на прикладі сприйняття певного об'єкту, зокрема килима. Він пише, що монохромат може бачити килим як одноманітний блискіт, водночас трихромат бачить червоний малюнок на зеленому тлі. Вважаючи ці твердження несумісними, усе-таки, можна припустити, що кольори є об'єктивними властивостями предметів, а не результатами взаємодії зі світлом, що відбивається від них, та особливими видами хроматичних систем зорових аналізаторів. Таким чином немає несумісності в тому, що візерунок килиму може бути ідентифікований тільки трихроматичною системою, але не монохроматичною. Значно важливим є те, що килим ідентифікується, як трихроматом, так і монохроматом [5, р. 29].

У зв'язку з цим Р. Гір запитує, чи можемо ми «назвати причиною відсутності конфлікту між різними системами зорових аналізаторів те, що вони сприймають одне й те ж середовище? В нашому ідеалізованому експерименті, наприклад, і монохромати, і трихромати можуть відчутти однакову інтенсивність розповсюдження світла. У цьому разі, унікальність світу, який сприймає людина, гарантує сумісність різних перспектив» [5, р. 29].

Аналізуючи процес кольоросприйняття, Р. Гір демонструє, що перспективне розуміння наукового знання, яке функціонує у формах плюралізму, притаманне науковому спостереженню загалом. Такий висновок Р. Гір отримує завдяки вивченню процесів пізнання в астрономії та астрофізиці, хоча додає, що підійшла б будь-яка з сучасних наук. Він пише: «Говорячи про наукове спостереження у проблемі перспектив, ми порушуємо питання й можливості релевантних інструментів. Не існує такого поняття як *вигляд* Чумацького Шляху. Є тільки різні варіації його зображення за допомогою різних інструментів. До того ж, якби фізично було можливо сконструювати прилад, чутливий до всього спектру електромагнітного випромінювання далеких частин галактики, він все ще був би сліпим до лептонів нейтрино, які, як вважають науковці, теж випромінюються небесними тілами. Просто не існує такого приладу, що міг би ідентифікувати кожний аспект природного об'єкту чи процесу» [5, р. 30]. Звідси випливає, робить висновок Р. Гір, що для збільшення кількості знання про світ, отриманого за допомогою спостереження, необхідним є різноманіття інструментів та приладів, залежно від того, знання про який феномен ми хочемо отримати. Адже усвідомлюючи, що не існує ніякого надточного приладу, процес отримання нового знання, завжди буде існувати як відношення «багато до одного» між вхідними та вихідними даними. У вигляді взаємозв'язку, який визначається не тільки інформацією, що надходить, але й природою самого інструментарію. Отже, резюмує Р. Гір, «можна зазначити, що частиною перспективи того чи іншого інструменту буде властива йому межа похибки» [5, р. 31].

Якщо зауваження в релятивізації знання Р. Гір успішно долає взаємозв'язком та сумісністю різних перспектив, то залишається інша проблема – прихований монізм. Оскільки ми можемо запитати, щодо якої перспективи реалізується концепція «перспективного плюралізму»? Чи не є, власне, «перспективний плюралізм» Р. Гіра єдиною вірною перспективою пізнання?

Ймовірно відповіддю на такі зауваження, згідно Р. Гіра, буде теза, що його дискусія припускає різні теоретичні перспективи. І нехай «теоретичні перспективи насправді є значно об'ємнішими, ніж перспективи спостереження, – зазначає Р. Гір, – але вони залишаються все ж перспективами, а не абсолютами» [5, р. 31]. Затим можна припустити, що навіть найбільш ефективна програма пояснення світу є лише однією із перспектив, яка у майбутньому може стати функцією більш загальної перспективи.

Як теоретизування, так і спостереження завжди є частковими, говорить Р. Гір. «Як прилад може бути здатним записувати чи інфрачервоне, чи ультрафіолетове випромінювання, проте не два одночасно, так і теоретичні принципи можуть застосовуватися чи до механічних сил, чи до електромагнітного випромінювання, але не до двох одночасно» [5, р. 33]. Рівняння І. Ньютона, продовжує американський філософ, визначає певну механічну перспективу світу, рівняння Дж. Максвелла визначає електромагнітну перспективу. Також Р. Гір нагадує, що уявлення, згідно з яким принципи механіки, які розробляв І. Ньютон, та принципи електродинаміки Дж. Максвелла є несумісними, побудило А. Айнштейна до розробки теорії відносності. Але принципи спеціальної теорії відносності теж визначають тільки перспективу, хоча і більш загальну, ніж дві попередні перспективи, які дана теорія замінила. Позаяк перспектива спеціальної теорії відносності відрізняється, наприклад, від перспективи загальної теорії відносності.

Нинішній етап становлення наукового знання, засвідчує надскладну природу науки. Розвиток сучасної науки демонструє докорінні зміни в структурі ідеалів і норм наукового знання. Ці зміни виступають найважливішим аспектом становлення постнекласичної раціональності. Сьогодні наукове знання співвідноситься не лише з властивостями засобів та операцій пізнавальної діяльності, а й з ціннісно-цільовими надбудовами. Зрештою, це враховує Р. Гір, коли мовить, що «наука є такою ж складною як і реальність, яку вона досліджує. Гадаю, ця складність означає, – писав філософ, – що неможливо отримати адекватне всеохоплююче розуміння науки тільки в одній дисциплінарній перспективі. Різні перспективи акцентують різні аспекти, водночас ігноруючи усі інші» [6, р. 28]. Отже, згідно з Р. Гіром, необхідно поєднувати різні теоретичні перспективи вивчення науки, а їхні практики повинні співпрацювати.

Іншим новаторським підходом в осмисленні наукового плюралізму є дослідження сучасного американського філософа, професора філософії університету Гемлайн у місті Сент-Пол, Стівена Келлєрта. Програма С. Келлєрта розгортається в рамках феномену «запозиченого знання», в контексті якого дослідник розвиває і захищає плюралістичний підхід у філософії науки.

Фактично, програма методологічного плюралізму є частиною більшого проекту С. Келлєрта, об'єднаного єдиною темою «запозиченого знання» (англ. *borrowed knowledge*). Цій темі присвячене спеціальне дослідження, «Запозичене знання: Теорія хаосу і заклики до вивчення різних дисциплін» (англ. *Borrowed Knowledge: Chaos theory and the challenge of learning across disciplines*) [7]. В межах якого автор намагається розкрити природу феномену «запозиченого знання». Якщо коротко, під запозиченим знанням С. Келлєрт розуміє явище використання певних теорій з однієї галузі знання у іншій. Наприклад, феномен активного використання теорії хаосу в галузі політичного права. Загалом концепція

С. Келлєрта відповідає змісту актуальних у сучасній філософії науки тем «ефективних теорій» та антиредукціонізму.

Підхід американського філософа отримав назву «дисциплінарний плюралізм», який безпосередньо «означає використання методів з різних галузей для розуміння предмету дослідження» [8, р. 216]. Водночас С. Келлєрт зазначає, що використання різних методів не обмежене якимось одним правилом функціонування. Приміром, ці методи можуть бути застосовані одним дослідником, однією командою дослідників або ж кількома дослідниками чи кількома командами. До того ж певні науковці чи команди можуть окремо керуватися різними дисциплінарними підходами. Своєю чергою ці дисципліни можуть перетинатися, співпрацювати, змагатися між собою, або залишатися відокремленими одна від одної. Звідси, «істинний плюралізм не вимагає особливої форми взаємодії між дисциплінарними підходами. Понад те, – зауважує С. Келлєрт, – плюралістичний підхід припускає можливість, що для деяких проблем кількість необхідних дисциплінарних підходів обмежується лише одним» [8, р. 216].

Спираючись на розуміння дисципліни як «підприємства, що виробляє знання», С. Келлєрт цілком у душі проекту прагматизації науки зауважує, що «питання про відповідність дисциплін не повинне формуватися в рамках колишніх метафізичних інтуїцій про внутрішню природу теми дослідження. Питання полягає в тому, яку дисципліну використовувати в емпіричних, непередбачуваних обставинах, де наші онтологічні переконання відіграють роль точки опори, а не остаточних висновків» [8, р. 218–219].

Надалі С. Келлєрт звертає увагу на те, що ефективне впровадження плюралізму, як дисциплінарного підходу, потребує витлумачення його як спільних, так і відмінних ознак в порівнянні з іншими міждисциплінарними потугами. У великому різноманітті термінів, які виражають інтегративний характер сучасного етапу наукового пізнання, С. Келлєрт наголошує на їх ключових відмінностях. Так, автор зазначає, що для деяких проблем інтердисциплінарний підхід створення нової дисципліни, що поєднує декілька вже існуючих, поміж яких одна грає роль провідної дисципліни, справді може сприяти початку нового підходу. Для інших, мультидисциплінарні зусилля співпраці, а не інтеграції, виявляються найкращими. Позаяк мультидисциплінарність не передбачає перенесення методів дослідження з однієї дисципліни в іншу. Відтак різні перспективи різних дисциплін є кумулятивними, але не тісно взаємодіючими. Також, для багатьох інших випадків, найбільш корисним є об'єднання кількох дисциплін, які потім стають трансдисциплінарним синтезом, інакше кажучи, набувають вигляду супердисципліни, нового простору, глобальної системи без чітких кордонів між дисциплінами [8, р. 219–223].

«Проте, – підкреслює С. Келлєрт, – плюралізм дисциплінарних підходів відкидає будь-яке припущення, що синоптична точка зору є єдино вірною. Плюралізм не відкидає цілком трансдисциплінарних зусиль, радше відмовляється приймати твердження, що єдність завжди можлива або ж синтез завжди корисний. Плюралізм дисциплінарних підходів не вважає, що всі дисципліни є сумірними, але й не визнає, що кожна з них обов'язково є ізольованою та неспівмірною з усіма іншими. Істинний плюралізм залишає питання про єдність та взаємодію будь-яких двох дисциплін завжди відкритим» [8, р. 219]. Звідси випливає, продовжує С. Келлєрт, що «плюралісти дотримуються думки, що не існує жодної належної причини визнавати ізольованість, співробітництво, схрещення чи синтез дисциплін однозначно ефективними» [8, р. 220]. Інакше кажучи, відповідно до плюралістичної позиції, не існує заздалегідь заданої програми дій, якоїсь метафізичної установки, яка була б омріяним результатом такої діяльності. Стосовно інтердисциплінарного підходу, така умова розкриватиме його проблематичність, позаяк існує загроза, за якої інтердисциплінарність може стати невивірною або, навпаки, надто винятковою, якщо перетворюється

на самоціль. З іншого боку, виникає небезпека дилетантства. Коли аматори задовольняються поверхневим знанням, щоб натомість опанувати технічні деталі кожної дисципліни, перед потребою інтегрувати їх.

Згідно з С. Келлертом, плюралізм дисциплінарних підходів передусім «означає визнання та підтвердження використання кількох підходів тоді, коли це необхідно. Проте інколи одного підходу абсолютно достатньо, а збільшення їхньої кількості не принесе дослідженню жодної користі» [8, р. 222]. Цілком у дусі Девіда Стампа, який захищає підхід, що натуралізована філософія науки повинна послуговуватися різноманітними методами щодо вирішення теоретико-пізнавальних проблем, С. Келлерт зазначає, що нам необхідно тестувати методи, які ми використовуємо, аби знати, який з них є дієвим. Адже деякі, можливо, будуть непродуктивними для одних цілей, в той час як ефективними для інших. Різні дисципліни можуть запропонувати багато різних перспектив і всі вони можуть бути використані в різний час з різною метою.

Врешті решт, щоб продемонструвати як дисциплінарний плюралізм вирізняється на тлі інших понять міждисциплінарності, С. Келлерт використовує ідею «крос-підготовки», або, інакше, «кросс-тренування» (англ. cross-training) в спорті. «Суть крос-підготовки полягає в тому, – пише американський філософ, – що спортсмен може підвищити свій рівень кваліфікації в обраному ним виді спорту, паралельно займаючись іншими видами» [8, р. 223]. Простіше кажучи, різні види спорту допомагають розвивати різні здібності, тоді як зосередження тільки на одному виді може навіть знизити продуктивність спортсмена. Заразом, може бути одразу кілька видів спорту, які переслідують одну й ту ж ціль, хоча й ніхто не зобов'язує займатися ними усіма відразу, а крос-підготовка не конче спрацьовувати щоразу.

С. Келлерт наголошував, що плюралізм, як крос-підготовка, є антитезою двох суджень: по-перше, що існує один правильний, найкращий спорт для всіх без винятку; по-друге, що будь-який вид спорту є ізольованим від всіх інших і немає з ними нічого спільного. Якщо використовувати лінгвістичну метафору, то цим двом поглядам відповідатиме, по-перше, ідеал єдиної універсальної академічної досконалої мови, а по-друге, відсутність потреби в перекладі. В ідіомі з державами ця позиція репрезентується поняттями імперіалізму та ізоляціонізму. В цілому, в системі наукового знання такі тенденції притаманні проектам фундаменталізму та редукаціонізму [8, р. 227].

Наостанок С. Келлерт зауважує, що програма «дисциплінарного плюралізму» повсякчас зберігає поміркованість та практичну значущість. Водночас «опоненти дисциплінарного імперіалізму, – пише автор, – які бажають захистити умовну цілісність дисциплін, зіштовхуються з протилежною спокусою: втрапити в ізоляціонізм – уявлення про всі дисципліни як абсолютно відокремлені. Як стверджує ця точка зору, той, хто хоче бути вмілим футболістом, нічого не здобуде від занять боксом чи балетом. Всупереч такому уявленню, плюралізм пропонує поняття ефективної взаємодопомоги» [8, р. 228]. Інакше кажучи, усім, хто вважатиме, що кожна дисципліна є самодостатнім спортивним починанням, або стверджувати, що якась із дисциплін є фундаментальним, всеосяжним видом спорту, дисциплінарний плюралізм скромно означатиме, що завжди є принаймні більше, ніж один, спосіб тренування.

Висновки. Докорінні зміни в структурі ідеалів і норм наукового знання, дозволяють розкрити потенціал плюралістичного підходу як важливої засади постнекласичної наукової раціональності, виявити евристичні можливості плюралізму в новітній західній філософії науки. Вкрай актуальними сьогодні темами у західній філософії науки є сучасні форми наукового реалізму, емпіричний поворот у філософії науки, проблеми редукаціонізму та антиредукаціонізму, нові натуралістичні проекти тощо.

Однією з альтернатив методологічного редукціонізму та фундаменталізму в сучасній науці є доктрина наукового плюралізму Н. Картрайт. Концепція «метафізичного номологічного плюралізму», запропонована Н. Картрайт, засвідчує поширене переконання в принциповій інструменталізації та прагматизації наукового знання. Згідно з цією доктриною, наука – це створена людським розумом конструкція, а не істинне дзеркало природи. Тому різноманіттю і динаміці змін у світі, відповідає плюралізм форм і методів їх пізнання. На думку Н. Картрайт, природа дещо ближча за духом саме плюралізму.

Вкрай прогресивною в сучасній філософії науки є методологічна програма «перспективного плюралізму» Р. Гіра, яка розгортається у царині проекту натуралізації та прагматизації філософії науки. Р. Гір досліджує межі, в яких перспективне розуміння наукового знання може функціонувати у формах наукового плюралізму.

Узагальнюючи програму перспективного плюралізму Р. Гіра зауважимо, що питання про кольорове та чорно-біле сприйняття людиною світу, передусім означає, що різні перспективи є сумісними між собою, ба більше, взаємодоповнюючими. Це ж стосується перспектив різних приладів вимірювання, як-от рівня радіації у різних частинах Всесвіту, які також є сумісними та взаємодоповнюючими. Таким чином, множина перспектив у науковому дослідженні не викликає небажаного релятивізму. Насправді ж, як писав Р. Гір, «плюралізм перспектив означає існування різних перспектив у розумінні одного й того ж світу» [5, р. 35]. Насамперед симпатії Р. Гіра до натуралізму пов'язані з тим, що натуралізм означає відмову від апеляції до надприродного. А у питаннях побудови теорії, він однозначно пориває із апіорними судженнями будь-якого типу. Загалом програма натуралізму Р. Гіра набуває чіткого методологічного вигляду. Позаяк стратегія, згідно з якою метафізичні доктрини замінюються методологічними положеннями, якнайменше озивається до надприродного чи апіорного. Натураліст може чекати доти, доки успіху не буде досягнуто, писав Р. Гір. Остання умова вкрай важлива, оскільки таким чином можна уникнути парадоксу, на кшталт, чи не може бути відмова від апіорних суджень власне апіорним судженням.

Доктрина іншого сучасного американського філософа С. Келлєрта, розвивається в межах феномену «запозиченого знання», в контексті якого дослідник вибудовує власну програму «дисциплінарного плюралізму». Ідея «дисциплінарного плюралізму» відповідає популярним сьогодні в філософії науки переконанням методологічного натуралізму. Як зазначав сам філософ: «Виклики, що постають перед натуралізмом, є найважливішими для плюралістичного підходу у філософії – підходу, що визнає можливість продуктивної взаємодії між різними дисциплінами, які досліджують наукове знання» [8, р. 228].

С. Келлєрт вивчає плюралізм на метануковому рівні, формулюючи абстрактну картину дисциплінарних взаємозв'язків, як от інтердисциплінарність, мультидисциплінарність і трансдисциплінарність. Представляючи багату типологію міждисциплінарних відносин, філософ зазначає, що вони виникають як різноманітні реакції на складність явищ і обмеженість репрезентації, яку надає кожна окрема дисципліна. А те, що складність потребує міждисциплінарного дослідження, не є проблемою. Проблема виникає тоді, коли ми звертаємося до апіорних, або ще гірше, некритичних засад побудови теорії. Оскільки, згідно з дисциплінарним плюралізмом, цінність інтеграції є локальним та емпіричним питанням. Плюралізм дисциплінарних підходів передусім означає використання кількох підходів лише тоді, коли це необхідно. Проте інколи одного підходу цілком достатньо, а збільшення їхньої кількості не принесе дослідженню жодної користі. Як писав С. Келлєрт, справжній плюралізм відмовляється вважати, що єдність завжди можлива або ж синтез завжди корисний. Підсумовуючи, наголосимо, що С. Келлєрт, як і Р. Гір, захищає прагматичну форму

нормативного натуралізму, замінюючи метафізичні догми методологічними максимами, які якнайкраще сприяють досягненню наукових цілей. Втім, залишається без відповіді питання, якими є, можуть і повинні бути ці наукові цілі.

Список використаної літератури

1. Починок Б.В. Пліуралізм як принцип постпозитивістської філософії науки (стаття перша). Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Випуск 706-707. Філософія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. С. 27–30.
2. Добронравова І.С. Новітня філософія науки. К. : Логос, 2008. 216 с.
3. Penrose R. The Large, the Small, and the Human Mind [Abner Shimony, Nancy Cartwright, Stephen Hawking]. Cambridge University Press. 1999. 201 p.
4. Cartwright N. Fundamentalism vs the Patchwork of Laws. The philosophy of science. Oxford; New York: Oxford University Press, 1996. P. 314–326.
5. Giere R.N. Perspectival Pluralism. Scientific pluralism [edited by Stephen H. Kellert, Helen E. Longino, and C. Kenneth Waters]. Minnesota studies in the philosophy of science, Vol. 19. University of Minnesota Press, 2006. P. 26–41.
6. Giere R.N. Science without Laws. University Of Chicago Press; 1 edition, 1999. 296 p.
7. Kellert S. Borrowed Knowledge: Chaos theory and the challenge of learning across disciplines. Chicago: University of Chicago Press, 2008. 292 p
8. Kellert S. Disciplinary Pluralism for Science Studies. Scientific pluralism [edited by Stephen H. Kellert, Helen E. Longino, and C. Kenneth Waters]. Minnesota studies in the philosophy of science, Vol. 19. University of Minnesota Press, 2006. P. 215–230.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF A NEW PHILOSOPHY OF SCIENCE FROM A PLURALIST VIEWPOINT

Ihor Omelchuk

independent researcher

Khmelnitskyi, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-8817-1573>

The article examines the role and significance of the pluralistic approach in the system of philosophical and scientific knowledge. In particular, the potential and heuristic possibilities of pluralism in a new philosophy of science are explained. It is established that the formation of a new scientific worldview occurs in parallel with the process of actualization of the pluralistic approach, which, expanding and deepening the idea of the original principles and prerequisites of cognitive activity, enriches its content with the categories of multiplicity, diversity, differences, variability, etc. The connection of pluralism with the key themes and programs of the new philosophy of science is outlined. First of all, pluralism is correlated with the problems of reductionism and anti-reductionism, fundamentalism and anti-fundamentalism, modern naturalistic and pragmatic trends in Western philosophy of science, etc. Considered the doctrine of scientific pluralism by N. Cartwright, which is an alternative to methodological reductionism and fundamentalism in modern science. The concept of «metaphysical nomological pluralism», proposed by N. Cartwright, testifies to the widespread belief in the fundamental instrumentalization and pragmatization of scientific knowledge. The methodological program of «perspective pluralism» by R. Giere, which unfolds in the realm of the project of naturalization of the philosophy of science, has been studied. R. Giere examines the limits in which a perspective understanding of scientific knowledge can function in forms of scientific pluralism. The doctrine of «disciplinary pluralism» of S. Kellert was analyzed, which directly means the use of methods from different fields to understand the subject of research. In general, S. Kellert, like R. Giere, defends the pragmatic form of normative naturalism, that is, the effort to replace metaphysical dogmas with methodological maxims.

Key words: pluralism, antifundamentalism, antireductionism, naturalism, disciplinary pluralism, perspective pluralism.